

Αίθουσα Γ (3)

Αποτελεί μέρος του ανώτερου ορόφου του σπηλαίου και την επέκταση της Αίθουσας Β προς τα νότια. Στην Αίθουσα Γ δεν έχει διεξαχθεί αρχαιολογική έρευνα.

Αίθουσα Δ (4)

Βρίσκεται ανατολικά της Αίθουσας Β, σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο. Το βορειοδυτικό τμήμα της ανασκάφηκε για πρώτη φορά το 1971. Πρόκειται για το Οστεοφυλάκιο ΙΙ, το οποίο χρονολογείται στην Τελική Νεολιθική, τουλάχιστον ως προς το τμήμα που ανασκάφηκε. Περιείχε προσεκτικά τοποθετημένα ανθρώπινα κρανία και μακρά οστά μη αρθρωμένα, σε δευτερογενή απόθεση, υποστηριγμένα με πέτρες και ποσότητα κεραμικής. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι υπάρχουσες ενδείξεις πως τα άτομα στο Οστεοφυλάκιο ΙΙ μπορεί να σχετίζονται γενετικά. Οι περιοχές και των δύο οστεοφυλακίων χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για δευτερογενείς ταφές σε όλη τη διάρκεια του χρόνου χρήσης τους.

Η θέση Δ/14 («κόγχη αμφορέα») αποτελεί φυσική κόγχη στην οποία βρέθηκε ένα πλήρες αγγείο που έφερε ως πώμα ανεστραμμένο μικρότερο αγγείο. Τα κατώτερα στρώματά της αποτελούν ένα παλίμψηστο της ίδιας, επαναλαμβανόμενης, τελετουργικής χρήσης, η οποία χρονολογείται στην Τελική Νεολιθική και συνίσταται στην επανάληψη τριών ειδών διαδοχικών στρωμάτων: 1) καύσεις κλαδιών, συμπεριλαμβανομένων καμένων σπόρων και στάχτης, 2) δάπεδα πηλού, 3) πυκνά, προσεκτικά τοποθετημένα όστρακα κεραμικής, ενώ στο κατώτερο επίπεδο βρίσκεται τμήμα ταφής.

Αίθουσα Ε (5)

Είναι η συνέχεια της Αίθουσας Δ στα ανατολικά. Συνδέει το εξωτερικό με το εσωτερικό τμήμα του σπηλαίου μέσω ενός πολύ στενού περάσματος, το οποίο ήταν ακόμα στενότερο στην αρχαιότητα, πριν διανοιχθεί με χρήση εκρηκτικών και μηχανικών μέσων στο κατώτερο τμήμα του βράχου.

Αίθουσα Ζ (6)

Αποτελείται από τις υπο-περιοχές Ζ/20–24 που παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα από αυτή των πλησιέστερων στην είσοδο τμημάτων του σπηλαίου. Όλη η Αίθουσα Ζ και οι πλευρικές της κόγχες έφεραν στο φως μαζική συσσώρευση διαδοχικών στρωμάτων σκοπίμως σπασμένων αγγείων, αναμειγνυμένων με εξαιρετικής ποιότητας κοσμήματα από όστρεα και λίθινα εργαλεία, καθώς και μικρές ποσότητες διάσπαρτων ανθρώπινων οστών και οστών ζώων. Ολόκληρη η περιοχή χρησιμοποιήθηκε με τον ίδιο τελετουργικό τρόπο, από το 6000 έως το 3880 π.Χ.

Αναλυτικά, στην Αίθουσα Ζ βρέθηκε τεράστια

ποσότητα κεραμικής, σκοπίμως θραυσμένη, διασκορπισμένη σε όλη την επιφάνεια και συσσωρευμένη σε διαδοχικά, επάλληλα επεισόδια. Τα αγγεία αυτού του συνόλου είναι στη συντριπτική τους πλειονότητα κλειστά, εξαιρετικά εξατομικευμένα με κυρίως γραπτή διακόσμηση και συχνά διατηρούν τις αρχικές επιφάνειες, επικαλύψεις και χρώματα. Υποδηλώνουν υψηλό βαθμό θρυμματισμού και διασκορπισμού, αλλά και υψηλό βαθμό πληρότητας. Τόσο η κεραμική όσο και τα λίθινα εργαλεία φέρουν ελάχιστα ίχνη χρήσης. Η ιλύς που καλύπτει όλες τις αποθέσεις της Αίθουσας Ζ είναι μαύρη και έχει αναγνωριστεί ως καμένη κοπριά. Η καύση της κοπριάς σε χαμηλή θερμοκρασία και ο καπνός που παράγεται υποδεικνύουν μία ακόμη διάσταση στην τελετουργική πρακτική της σκόπιμης θραύσης, μια συμβολική επεξεργασία της ύλης, που ίσως σχετίζεται με ταφικές πρακτικές και συγκεντρώσεις ανθρώπων και τονίζει τη συλλογική συνάφεια και αλληλεγγύη.

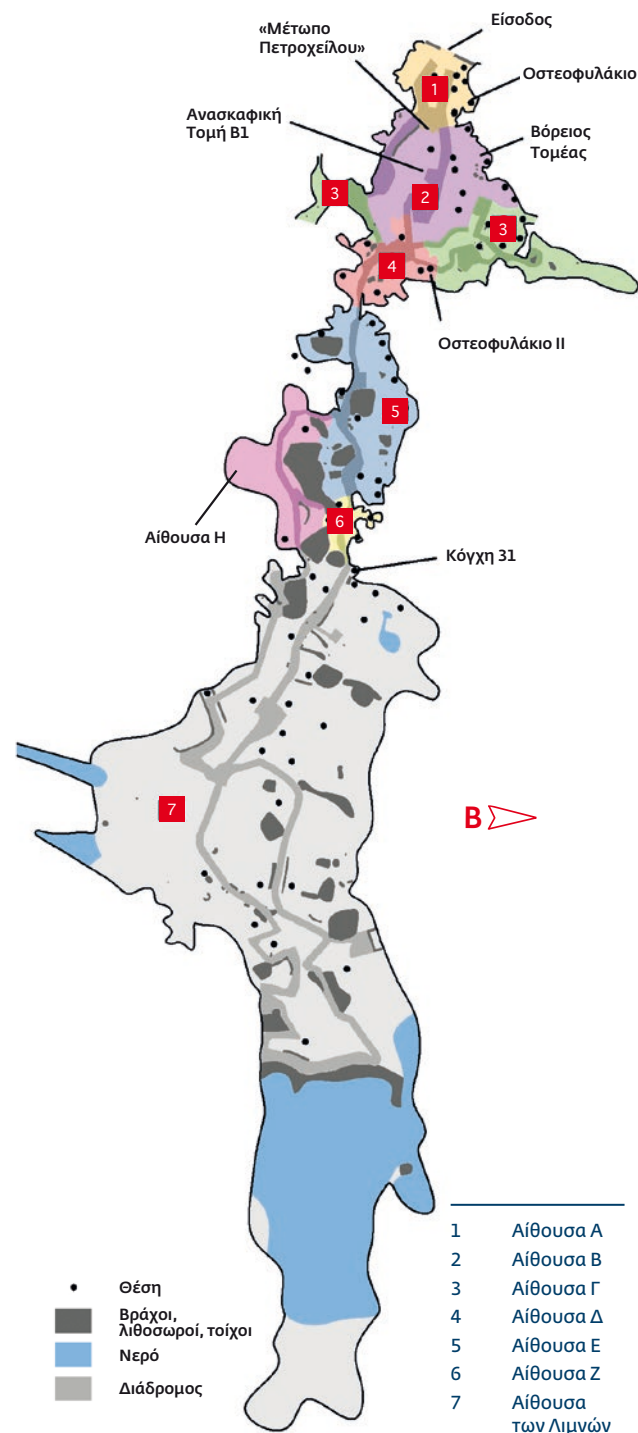
Αίθουσα των Λιμνών (7)

Στο ανατολικό άκρο της Αίθουσας Ζ, στην είσοδο της Αίθουσας των Λιμνών, ερευνήθηκε η Κόγχη 31. Χρονολογείται στην Τελική Νεολιθική και αποκαλύπτει την ίδια τελετουργία που περιλαμβάνει σκόπιμη θραύση της κεραμικής, σε αυτή την περίπτωση σε συνδυασμό με τη δευτερογενή απόθεση των σκελετικών καταλοίπων δύο παιδιών, τα οποία συνοδεύονται επίσης από διακοσμητικές ψήφους από όστρεα. Πάνω στα σκελετικά κατάλοιπα των παιδιών, συσσωρεύτηκε ξανά μεγάλη ποσότητα κατακερματισμένων αμαυρόχρωμων, πολύχρωμων και μονόχρωμων αγγείων.

Η Αίθουσα των Λιμνών προκαλεί δέος με τις πολύ μεγάλες διαστάσεις της, τα 15 μ. ύψος καθώς και τη λίμνη στο τελειώμά της. Λόγω των εκτεταμένων οικοδομικών επεμβάσεων/καταστροφών, σε αυτή την αίθουσα μόνο επιφανειακά ευρήματα έχουν συλλεγεί.

Εικόνα εξωφύλλου: Ταφή γυναίκας στην Ανασκαφική Τομή Β1. Φωτ.: Αρχείο ΕΠΣ.

Κάτοψη του σπηλαίου Αλεπότρυπα. Πηγή: Rebecca Seifried, στο Papathanasiou A. / Parkinson W.A. / Pullen D.J. / Galaty M.L. / Karkanis P. (επιμ.), *Neolithic Alepotrypa Cave in the Mani, Greece: In honor of George Papathanassopoulos*, Oxbow Books, Οξφόρδη 2018.

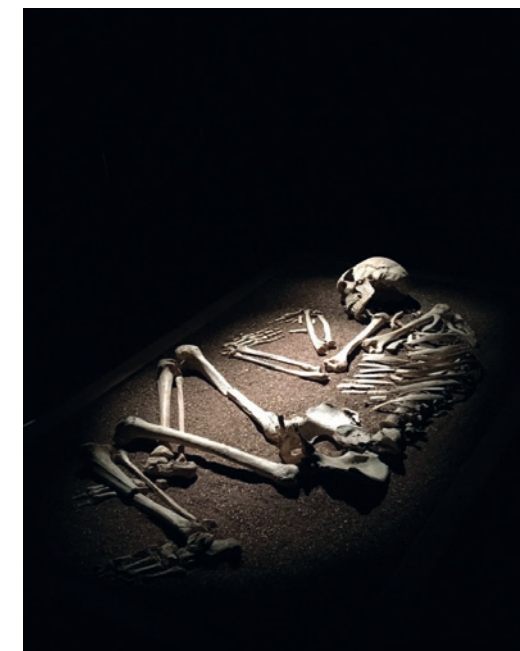
Για να περιηγηθείτε στον χώρο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το διάγραμμα. Για να ακούσετε ή να κατεβάσετε το αρχείο της ηχητικής ξενάγησης σκανάρετε με το κινητό σας το QR code που βρίσκεται αριστερά ή πληκτρολογήστε τον σύνδεσμο: <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2024/03/Alepotrypa.mp3>

Μικρός Οδηγός
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ (3 τένες) | N° 144
Απρίλιος 2024

www.archaiologia.gr

ΣΠΗΛΑΙΟ
ΑΛΕΠΟΤΡΥΠΑ
ΔΙΡΟΥ
Δρ Αναστασία Παπαθανασίου

Η Αλεπότρυπα χρησιμοποιήθηκε από την Πρώιμη μέχρι τη Νεότερη και Τελική Νεολιθική (6000–3200 π.Χ.), εντατικά κυρίως κατά τις ύστερες περιόδους, ενώ οι πρώιμες δραστηριότητες, αν και λιγότερο εκτενείς, είναι επίσης καλά αντιπροσωπευμένες. Το σπήλαιο χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη οριζόντια έκθεση του νεολιθικού πολιτισμού, μαζί με μια μακρά και αδιατάρακτη στρωματογραφία από ανθρωπογενείς επιχώσεις που φτάνουν σχεδόν 5 μ. σε βάθος, καθώς και μια πολιτισμική συλλογή με περισσότερα από 100.000 αντικείμενα. Η κεραμική είναι τυπική της Νεολιθικής, με εισηγμένα αγγεία από βορειότερα μέρη. Άλλα ευρήματα περιλαμβάνουν λίθινα εργαλεία, λίγα ειδώλια, λίγα χάλκινα εγχειρίδια, ακατέργαστο χαλκό, οστέινες βελόνες και οπείς, καθώς και αντικείμενα για προσωπική διακόσμηση. Τα κατάλοιπα των τροφών περιλαμβάνουν δημητριακά, όσπρια και καρπούς, μεγάλο αριθμό οστών εξημερωμένων ζώων και μικρότερο αριθμό οστών άγριων ειδών και οστρέων. Έχει αποκαλυφθεί επίσης το μεγαλύτερο σύνολο ανθρώπινων οστών της Νεολιθικής περιόδου στην Ελλάδα, που απαρτίζεται από κατάλοιπα απλών και πολλαπλών ταφών, οστεοφυλακίων δευτερογενών ταφών και διασκορπισμένων οστών. Υπάρχουν επίσης στοιχεία για νεολιθική κατοίκηση στον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο του σπηλαίου.

Αίθουσα Α (1)

Είναι η πρώτη αίθουσα στην οποία ανοίγει η σημερινή είσοδος του σπηλαίου και ο χώρος από τον οποίο, κατά τις εργασίες ανάδειξης της δεκαετίας του 1960, αφαιρέθηκε μεγάλος όγκος ανθρωπογενών αποθέσεων για τη διάνοιξη της εισόδου και τη διαμόρφωση του περιπάτου των επισκεπτών. Κατά τους προϊστορικούς χρόνους, ήταν από τις περιοχές που χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο στο σπήλαιο, συσσωρεύοντας αποθέσεις βάθους περίπου 2 μ. σε μια έκταση μεγαλύτερη από 50 τ.μ. Σχεδόν όλες οι αρχαιολογικές αποθέσεις της Αίθουσας Α αφαιρέθηκαν και καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια των εργασιών για το άνοιγμα της παρούσας εισόδου. Στα πλευρικά τοιχώματά της διακρίνεται το επίπεδο του τελικού (ανθρωπογενούς) δαπέδου χρήσης της σπηλιάς, πριν από την εγκατάλειψή της στην Τελική Νεολιθική, σε ύψος περίπου 2 μ. από το επίπεδο του κατασκευασμένου διαδρόμου. Το κατώτερο τμήμα των επιχώσεων όμως, κάτω από τον τσιμεντένιο διάδρομο (το επίπεδο στο οποίο δηλαδή στέκεται σήμερα ο επισκέπτης), παρέμεινε ανέπαφο ως το αρχικό, φυσικό έδαφος, πάνω στο οποίο ξεκίνησε η ανθρώπινη νεολιθική δραστηριότητα, η οποία χρονολογήθηκε με ραδιενεργό άνθρακα στο 6000 π.Χ., στην Πρώιμη Νεολιθική περίοδο. Η γραμμή όπου σταμάτησε η

01

02

03

04

01 Αίθουσα των Λιμνών. Πηγή: Papathanasiou A. / Parkinson W.A. / Pullen D.J. / Galaty M.L. / Karkanis P. (επιμ.), *Neolithic Alepotrypa Cave in the Mani, Greece: In honor of George Papathanassopoulos*, Oxbow Books, Οξφόρδη 2018.

02–04 Ευρήματα Αίθουσας Ζ. Φωτ.: Αρχείο ΕΠΣ.

αφαίρεση των αποθέσεων είναι επίσης ευδιάκριτη και ονομάζεται «Μέτωπο Πετροχειλίου».

Στο βόρειο τμήμα της Αίθουσας Α αποκαλύφθηκε το Οστεοφυλάκιο Ι, χώρος που χρονολογείται στο 6000 π.Χ. ή στην Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο και αποτελεί έναν από τους πρωιμότερους χώρους δευτερογενούς ταφής στην Ελλάδα. Το Οστεοφυλάκιο Ι περιείχε διαδοχικά παιδικές ταφές, συμπεριλαμβανομένων πιθανά και διδύμων, και πάνω από αυτές τη δευτερογενή ταφή ενός σημαντικού αριθμού μη αρθρωμένων οστών ενηλίκων, που αντιπροσωπεύουν πολλούς ανθρώπους κατά τη διάρκεια του χρόνου, καθώς και κάποια κρανία σκύλων και χαρακτηριστικά θραύσματα κεραμικής.

Αίθουσα Β (2)

Πρόκειται για την ανατολική συνέχεια της Αίθουσας Α (γεωμορφολογικά, οι Α και Β αποτελούν μία μόνο αίθουσα). Το όριο μεταξύ τους σηματοδοτείται από τη γραμμή κοπής που άφησε η καταστροφή των αποθέσεων («Μέτωπο Πετροχειλίου»). Οι αποθέσεις της Αίθουσας Β αντιστοιχούν στο ανατολικό τμήμα του «λόφου» που έχει σχηματιστεί από στρωματογραφημένες αποθέσεις των δύο αιθουσών. Ένα σημείο αυτού του λόφου επιλέχθηκε για την πρώτη ανασκαφή μέσα στο σπήλαιο από τον Γ. Παπαθανασόπουλο το 1970. Ονομάστηκε Ανασκαφική Τομή Β1, είχε αρχικές διαστάσεις 2,75x1,80 μ. και εμφανίζει την πλήρη πολιτισμική ακολουθία του σπηλαίου από την Πρώιμη έως την Τελική Νεολιθική.

Περιείχε επάλληλες κατασκευασμένες επιφάνειες από πηλό, με σημαντική έκταση καθώς και προσεκτική συντήρηση και επισκευή μετά τη συνεχή καταστροφή τους από χρήση. Μεταξύ των επιφανειών διακρίνονται πηλεπένδυτοι λάκκοι, εστίες, εργαλεία, κεραμική, οστά ζώων και ανθρώπινες ταφές, που περιλαμβάνουν μία πρωτογενή ταφή γυναίκας, μία πολλαπλή ταφή οκτώ ατόμων και μία ακόμη πρωτογενή ταφή εφήβου στις πρώιμες φάσεις της.

Το βόρειο τμήμα της Αίθουσας Β ονομάζεται Βόρειος Τομέας. Αντιστοιχεί στρωματογραφικά και χρονολογικά στα ανώτερα στρώματα της Ανασκαφικής Τομής Β1, αποτελώντας προέκτασή τους. Χρονολογείται στην Τελική Νεολιθική και χαρακτηρίζεται από εστίες, δάπεδα από πηλό, πηλεπένδυτους λάκκους και πληθώρα κεραμικής, είτε ακόσμητης είτε με πλαστικό διάκοσμο, στην οποία περιλαμβάνονται μικρότερα αγγεία και αρκετοί πίθοι.

Σχεδόν το 80% των πίων που βρέθηκαν στο σπήλαιο προέρχεται από την Αίθουσα Β και ειδικά από τον Βόρειο Τομέα. Οι πίθοι κυμαίνονται ως προς τις διαστάσεις τους από 55 έως 80 εκ. και παρουσιάζουν λεπτομερή, εξατομικευμένη, πλαστική διακόσμηση.